

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10843769>

SAMARQANDNING 2750 YILLIGI XALQARO MIQYOSDA NISHONLANISHI VA JAXONGA TANILISHI

Juraqulova Farangiz
TDPU Tarix fakulteti 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Samarqandning 2750 yilligi xalqaro miqyosda nishonlanishi va jaxonga tanilishi, Samarqandning 2750 yillik tarixi davomida Samarqand shahrining holati haqida ma'lumot beriladi.

Kalit soʻzlar: *iqlimi, madrasa, masjid, Klavixon, Amir Temur, Ulugʻbek, non, shoyi, qogʻoz, Buyuk ipak yoʻli.*

Alisher Navoiy Movarounnahrning markazi boʻlmish Samarqandni jannatlarga tenglashtirib “Samarqandi firdavsmonand¹” deb ataydi. Uning tasavvurida Samarqand – jannat, atrofidagi ariqlar ham jannat ariqlari. Rudi Koʻhak (Zarafshon daryosining) suvi asal bilan tengdir.

Qadimiy va boy tarixi, betakror madaniyati, buyuk siymolari bilan jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotiga ulkan hissa qoʻshgan, milliy davlatchiligimiz va maʼnaviyatimizning koʻhna beshiklaridan biri boʻlgan, noyob tarixiy-meʼmoriy obidalar, muqaddas qadamjolarini oʻz bagʻrida asrab-avaylab kelayotgan Samarqand shahrining 2750 yillik qutlugʻ sanasini 2007-yilda Mustaqillik umumxalq bayrami bilan bogʻliq tantanalar kunlarida keng miqyosda nishonlash hamda yurtdoshlarimiz, xususan, yosh avlodni milliy gʻurur va iftixor, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida

¹ Д. Салохий. Алишер Навоий Самарқандда. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.202

tarbiyalash maqsadida² prezident farmoni imzolandi. Shu tariqa YUNESKO Bosh konferensiyasining 2005 yil 20 oktabrdagi 33-sessiyasida Samarqand shahrining 2750 yilligini nishonlash haqidagi qaror qabul qilindi³. Birinchi prezidentimiz I.A.Karimov tadbir davomida Samarqandning qadimiy shahar ekanligi va uning tarixdagi buyuk davlatlar bilan taqqoslash mumkinligini aytib o‘tdi. Samarqand deganda biz har qanday odamning qalbini sehrlaydigan go‘zal va buyuk shaharni tasavvur qilamiz. Bu siz bir marta ko‘rgan va yana ko‘rishni orzu qilgan shahar⁴". Tarixiy ildizlarning qadimiyligi nuqtai nazaridan Samarqand haqli ravishda Rim va Afina, Bobil va Tibet kabi qadimiy sivilizatsiyalar bilan bir qatorda", dedi birinchi prezidentimiz I.A.Karimov va "shu bilan birga, faqat Samarqand va Rim abadiy shaharning shon - sharafiga sazovor bo‘lishdi". "Agar biz butun dunyoda" G‘arbda - Rim, Sharqda-Samarqand" iborasi keng qo‘llanilishini hisobga olsak, bu uning yuksak e‘tirofining mohiyatini yana bir bor ta‘kidlaydi", - deya ta‘kidladi⁵ birinchi prezidentimiz I.A.Karimov.

Klavixo Samarqand haqida quyidagilarni yozadi.Samarqand va uning atrofidagi yerlar hayratomuz darajada mo‘l-ko‘l edi.Mana shunday boyligi tufayli shahar Samarqand, deb ataladi.Uning haqiqiy nomi Semizkent,ya‘ni boy shahar demakdir⁶.Klavixo safari davomida Temuriylar davridagi qurilishlar shiddat bilan yuz berayotganligiga ham guvoh bo‘lib quyidagilarni yozib qoldiradi;

Klavixo aytganidek,kechiktirmasdan qayta qurish yo‘lga qo‘yildi, kechayu kunduz ish davom etdi... “Cherkov endi belgilangan o‘n kunlik vaqt ichida to‘liq qayta qurilgan edi va bu juda qisqa vaqt ichida qanday qilib ulkan bino qurilishi va qurib bitkazilishi mumkinligi ajablanarli edi”⁷.

Samarqand 2750 yillik shaharsozlik tarixida nafaqat savdo markazi balki ilm va madaniyat markazi sifatida ham mashhur bo‘ldi. Bilamizki, X asrdayoq Samarqandda

² <https://lex.uz/> .Samarqand shahrining 2750 yilligi nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 25.07.2006 yildagi PQ-426-son

³ <https://darakchi.uz/Samarqand - Yer yuziga sayqal bergan kent. 18.10.2019>

⁴ <https://www.uzdaily.uz/Silk Road city marks 2,750 years. 27/08/2007>

⁵ <https://ria.ru/ В Узбекистане отметили 2750-летие города Самарканд.26.08.2007>

⁶ Р.Г.Клавихо Самаркандга-Амир Темур Саройига Саёхат кундалиги(1403-1406).Т.2010.Б.199

⁷ <https://www.koreatimes. Samarkand Marks 2750th Anniversary 28.08.2007>

10 dan ortiq madrasalar faoliyat yuritgan. Samarqand nafaqat ta'lim markazi balki ilm marifat o'chogi ham bo'ldi. Tarixiy jihatdan Samarqand Markaziy Osiyo mintaqasining yuragi bo'lgan. Temuriylar Uyg'onish davrida Samarqand Markaziy Osiyoning asosiy madaniy markazlaridan biriga aylandi. iqtisodiyot, texnika, adabiyot va ilm-fan sohasida XV va XVI asr hatto zamonaviy Yevropa darajasi bilan taqqoslanadi. XV asr shaxarsozlik va me'morchilik, ilm-fan, adabiyot, san'at rivojining yangi bosqichi sifatida xarakterlanadi. Bunda munajjimlar va matematiklarning Samarqand maktabi (Mirzo Ulug'bek, Qozi Zoda Rumiy, Ali Qushchi) o'ziga xos o'rin tutadi. Bu davrda ilohiyot, huquqshunoslik, tibbiyot, tarix, falsafa, miniatyura, musika san'ati va adabiyot juda rivojlandi. Ko'plab fan sohalari astronomiya, geografiya, tarix xattotlik va musiqa sohasida ijod qilgan olimlar yetishib chiqdi.

1979-yil Yaponiyada o'tkazilgan xalqaro konferensiyada Yaponiya Fanlar akademiyasining Prezidenti prof. Sapporo Miyakining "Samarqand – nafaqat jahon sivilizatsiyasining markazi bo'lib qolmay, alloma Mirzo Ulug'bek asos solgan falakiyot ilmining ham markazidir"⁸ deb aytgan, so'zlari Samarqandni xalqaro miqyosdagi salohiyati to'g'risidagi fikrlarini yana bir bor tasdiqladi.

Samarqandning butun jahon tarixida tutgan o'rni buyukdir. Chunki Samarqand dunyo sivilizatsiyasiga muhim hissa qo'shgan shaharlardan biridir. Shaharning rivojida, ayniqsa, ichki va tashqi savdo alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Dunyo savdosida ham Samarqandning o'rni katta bo'lib Buyuk ipak yo'lining bir tarmog'i ham aynan Samarqanddan o'tganligi uning dovrig'ini yoyishda muhim omil bo'ldi. Qadimgi Xitoy manbalarida Samarqand yirik savdo shahri, aholisi sifatida tasvirlangan (erkaklar) savdo-sotiqda mohir va yigirma yoshga to'lgan erkaklar savdo qilish maqsadlarida boshqa hududlarga sayohat qilishgan⁹. Samarqandda yirik savdo rastalari

⁸ M.Қ. Қодиров, Б.М. Махмудов. Улуғбек даври фани тарихидан. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б 189

⁹ У. Мавланов Самарқанд в системе древних путей среднеазиатского междуречья. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.102

ham mavjud bo‘lgan. N.Xanikov bu haqida shunday yozgan: “Har kungi savdodan tashqari, Samarqand shahrida haftada 2 ta katta bozor kunlari bo‘lib, unda viloyatning hamma tumanlaridan odamlar kelishib, savdo qilganlar. Bozor juda gavjum bo‘lib, mollar xilma-xil turlarda bo‘lgan¹⁰”. Samarqand nonlari qadimdan Turkiston o‘lkasida shuhrat qozongan Arxivdagi malumotlarga milodiy II asrlarda Buyuk ipak yo‘li orqali olib borilgan Maroqand shoyisidan rim imperatori Adrian davrida saroy ayonlari kiyim kiyganligi tarixdan yaxshi ma‘lum. Bundan tashqari Buyuk ipak yo‘li orqali ... Ipak, mato, qalampir, parfyumeriya, kumush sotib olish va sotish bilan bog‘liq savdo operatsiyalari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar mavjud.... Amir Temur avlodlari ham Buyuk Ipak yo‘lini rivojlantirish maqsadida jiddiy harakatlar qilganlar. Ular Xitoy bilan tinchlik shartnomasini tuzganlar.. O‘zbekistonda buyuk ipak yo‘lini tiklashga katta e‘tibor qaratilmoqda. 1995-yil O‘zbekiston Respublikasi Birinchi prezidenti I. Karimovning Buyuk ipak yo‘lining qayta tiklashda avj oldirish va respublikada xalqaro sayyohlikni rivojlantirish borasidagi chora-tadbirlari to‘g‘risidagi farmonini e‘lon qildi. Shu asosda “O‘zbekturzim” milliy kompaniyasi “Ipak yo‘li” o‘tgan tarixiy manzillar bo‘ylab 200 dan ortiq yo‘nalishlar ishlab chiqdi¹¹.

Samarqandning memorchiligi o‘zining betakrorligi bilan hamma davrlarda tashrif buyurgan mehmonlar va sayyohlarni hayratga solgan. Samarqand shaharsozligini va memorchiligini takomil bosqichi aynan Temur va uning vorislari davriga to‘g‘ri keladi.....

Samarqandga 1333-yili tashrif buyurgan Ibn Battuta bunday yozadi: “Samarqand dunyoning yirik va go‘zal shaharlaridan biri hisoblanadi. Mazkur shahar kir yuvuvchilar arig‘i sohilida joylashgan. Bu kanaldan bog‘lar va ekinlarni sug‘orish uchun charxpalaklar bilan suv chiqariladi. Shaharda ko‘plab saroylar, samarqandliklarning mahoratini ko‘rsatuvchi yirik imoratlar borki, ularning katta qismi shaharning o‘zidek vayrona ahvolda yotibdi. Shaharda na devor va na darvozalar

¹⁰ Ш.Т. Холикулов, А.Э. Кураҳмедов. XIX аср охири XX аср бошларида Самарқанд шаҳар савдосинининг ўзига хос хусусияти.. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.137

¹¹ А.Хўжаев. Буюк ипак йўли: муносабатлар ва тақдирлар.Т.2007. Б.208

mavjud¹²”. Shu o‘rinda M. Aleksandrning quyidagi so‘zlari ham kishi e‘tiborini chetda qoldirmaydi. Samarqand haqida eshitgan hamma narsa haqiqat, mutlaqo hamma narsa! Faqat bitta narsa: bu men tasavvur qilganimdan ham chiroyli bo‘lib chiqdi¹³” deydi M. Aleksandr.

Samarqand shahrining o‘tmishi va bugungi kundagi yutuqlari uning jahon sivilizatsiyasidagi o‘rni haqida hikoya qiladi. Samarqand o‘zining qog‘ozi bilan ham mashhur bo‘lgan. O‘rta asrlarga, xususan Somoniylar davriga kelib Samarqand eng noyob qog‘oz ishlab chiqarish markaziga aylandi. Samarqand qog‘ozi o‘zining sifati va nafisligi bilan dong taratadi. Keyinroq Zahiriddin Muhammad Bobur o‘z esdaliklarida: “Eng yaxshi qog‘oz Samarqandda ishlab chiqariladi. Qog‘oz tegirmonining arig‘i Konigildan oqib keladi. Konigil Siyoh Ob (Siyob) daryosi bo‘yida ko‘plab qog‘oz tegirmoni bor edi¹⁴”, deb yozadi. 1998-yil 23-iyunda tadbirkor “Konigil Meros” xususiy qog‘oz ishlab chiqarish korxonasini ishga tushirdi. Korxonani ilk bor qo‘lbola Samarqand qog‘ozini paxta tolasidan tayyorlagan bo‘lsa, keyinchalik u zig‘ir, ipak tolasidan xam ishlab chiqarila boshlandi. Ushbu loyiha YUNESKO va Yaponiyaning JICA tashkiloti homiyligida amalga oshirilgan bo‘lib, Samarqandda yo‘qolib borayotgan qadimiy, an’anaviy xalq san’atini qayta tiklashni rivojlantirishga qaratilgan. Hozirgi kunda ipak qurti tolasidan tayyorlanayotgan Samarqand qog‘ozi XIII-XIV asrlarda ishlab chiqarilgan qog‘ozlardan o‘z sifati bilan qolishmaydi. Kelajakda ipak qog‘oz ishlab chiqarish bo‘yicha Samarqand shahri o‘zining an’anaviy qadimiy shuhratini tiklab oladi.

¹² С.М. Бабаев, М.А. Ахмедов АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ ОБИДАЛАРИ МЕЪМОРЧИЛИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.231

¹³ <https://uzbekistan.travel/History-of-Samarkand>

¹⁴ Д. Султонова, З.А. Мухторов. «МУҚАДДАС ҚОҒОЗ» ЁХУД САМАРҚАНД ҚОҒОЗИНИНГ ҚАЙТА ТИКЛАНИШИ. . Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.163

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.202

2. <https://lex.uz/> .Samarqand shahrining 2750 yilligi nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 25.07.2006 yildagi PQ-426-son

3. Р.Г.Клавихо Самарқандга-Амир Темур Саройига Саёҳат кундалиги(1403-1406).Т.2010.Б.199

4. У. Мавланов Самарқанд в системе древних путей среднеазиатского междуречья. Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий симпозиум материаллари. Тошкент — Самарқанд Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти 2007.Б.102

5. А.Хўжаев. Буюк ипак йўли: муносабатлар ва тақдирлар. Т.2007. Б.208.